

MINERVA Plus-projekt találkozó Budapesten

Február 9–10-én az Országos Széchényi Könyvtárban zajlott le az európai MINERVA-projekt (<http://www.minervaeurope.org>) kétnapos rendezvénye. A projekt résztvevőit a tavalyi pármái konferencián Rónai Iván, a NKÖM képviselője hívta meg Magyarországra. A MINERVA az európai kulturális minisztériumok hálózata, amelynek elsődleges célja összehangolni és koordinálni az európai kulturális örökség digitalizálását célzó projekteket.

A rendezvény első napján a MINERVA-projekt számolt be (Review) az Európai Bizottság képviselőinek az eddig elért eredményekről, munkákról. Elsőként *Rosella Caffo* (Olaszország), a projekt vezetője adott általános áttekintést az eddigi tevékenységről, a Lundi Alapelvek* megvalósításának helyzetéről, hiszen lényegében a MINERVA fő célkitűzése ez volt. A projekt két év alatt létrehozta a célul kitűzött hálózatot részint az európai kulturális minisztériumok, részint egyéb digitalizálással foglalkozó nemzeti közgyűjteményekből. Az induláskor meglévő hét ország után további uniós tagországokat sikerült beszervezni. A projekt folytatásaként induló MINERVA Plus már az újonnan csatlakozó államokat is magába foglalja, valamint két unión kívüli országot: Oroszországot és Izraelt. A projekt munkacsoportjaiban az általános célkitűzések konkrét megvalósítása folyt az elmúlt években. Az egyes országokat képviselő szakemberek nemzetközi rendezvényeken ismerkedtek meg egymással, cserélték ki tapasztalataikat. A munkacsoportok felhasználói kézikönyveket adtak ki, amelyeket széles körben terjesztenek. A jó példákat összegyűjtik, és nemzeti kulturális honlapokon népszerűsítik. A projekt elősegítette az egyes nemzeti és intézményi digitalizálási politikák összehangolását; lépéseket tett a költséghatékonyság növelése érdekében; technológiai ajánlásokat dolgozott ki az egységes munka érdekében. A közeljövőben távoktatást szerveznek majd a tapasztalatok, credmények mind szélesebb körben való terjesztéséért. A MINERVA technológiai eredményeit felhasználva egy új projekt, a MICHAEL egy nemzetközi on-line szolgáltatás kifejlesztését célozta meg, amely egyszerre teszi kereshetővé és böngészhetővé a nemzeti kulturális portálok tartalmát. Az indulásban egyelőre Franciaország, Olaszország és Anglia vesz részt.

* A Lundi Alapelvek és a végrehajtását tartalmazó Lundi Cselekvési Terv magyar fordítása nyomtatásban megjelent a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 2003. júliusi, illetve novemberi számában (elektronikus változata megtalálható a <http://www.ki.oszk.hu/3k/valogatottcikkek.html> címen), valamint elérhető a MEK honlapján: <http://mek.oszk.hu/html/irattar/ajanlas/lund-hun.htm>
<http://mek.oszk.hu/html/irattar/ajanlas/lund-csel.htm>

Minna Kaukonen (Finnország) a WP2-es (benchmarking), a teljesítményértékeléssel és -összehasonlítással foglalkozó csoport vezetője tartott rövid áttekintést a csoport munkájáról. A 2003 folyamán közzétett kérdőíves felmérésük alapján közel 100 projektről gyűjtöttek be adatokat. A felmérés nyomán folytatják a teljesítmény-összehasonlító eszközök fejlesztését, a további elemzéseket és a következő gyakorlatok példáinak gyűjtését.

Muriel Foulonneau (Franciaország) a WP3-as (Inventories of digital resources), a digitális források katalógusainak munkacsoportja képviselőként számolt be munkájukról. A csoport a projekt alapját képező témával, a digitális források nemzeti katalógusainak feltárásával, összekapcsolásával foglalkozik. Miután tisztázták az alkalmazandó módszert és a közös stratégiát, konkrét közös adatmodellt dolgoztak ki a digitalizálási projektek, intézmények és termékek/szolgáltatások nyilvántartására. Az adatmodell egyik legfőbb szempontja a katalógusok átjárhatósága és – ebből következően – összekapcsolhatósága volt. Az adatmodell alapjául a projekt keretében kidolgoztak egy speciális Dublin Core adategységet, a DC.Culture-t, míg az átjárhatóság alapjául az OAI-PMH-t jelölték meg. A munkacsoport francia–olasz együttműködéssel kidolgozott egy működő portált a digitalizálási projektek nyilvántartására. Egyik altémájuk a többnyelvűség szempontjainak vizsgálata, a többnyelvű keresés problémáinak megoldása.

Dawid Dawson (Anglia) a WP4-es (Interoperability), az átjárhatósággal foglalkozó munkacsoport vezetője részletesen ismertette eredményeiket. Ez a munkacsoport dolgozott ki egy speciális Dublin Core adatgyűjteményt DC.CULTURE néven, amely biztosítja a nemzeti szintű digitalizálási katalógusok összekapcsolását és közös kereshetőségét. Ez utóbbit az Open Archive Initiative kezdeményezés OAI-PMH ajánlása alapján dolgozzák ki. Angol gyűjteményekben egy tesztváltozat már működik, dolgoznak a terjesztésen és a közös használaton. A munkacsoport szintén összeállított és nyilvánossá tett egy kézikönyvet, amely egyelőre munkaváltozatban érhető el a tagok számára.

Isabelle Dujacquier (Belgium) a WP5-ös (Quality framework), a minőségi keretrendszerrel foglalkozó munkacsoport vezetőjeként adott áttekintést munkájukról. Kidolgoztak egy tíz pontból álló szempontrendszert a kulturális weboldalak fejlesztői számára, ezenkívül egy kiadványt is megszerkesztettek és megjelentettek ezen honlapok fejlesztőinek. (Handbook for Quality in Cultural Websites, Improving Quality for Citizens). Jövőbeli terveik között szerepel a kézikönyv egyszerűsített, konkrét fejlesztési ajánlásokat tartalmazó változatának kidolgozása és a fontosabb fejlesztő eszközök lefordítása.

Borje Justrell (Svédország) a WP6-os (Good practices), a jó példákat és a szakértő központokat összegyűjtő munkacsoport tevékenységét mutatta be. A csoport gyakorlatilag átfogja a többi munkacsoport eredményeit a katalógusok létrehozásától az összehasonlító elemzéseken át az összekapcsolódásig. Közvetlen kapcsolatot teremt a projekt menedzselése és a projekt eredményeinek terjesztése között. 2003-ban ők is összeállítottak egy kézikönyvet (Best Practice Handbook), amely a digitalizálás fontos munkalépéseit végigjárva ad alapvető iránymutatásokat. A kézikönyv az iránymutatásait részint a projekt résztvevői köréből vett, de azon túli referenciapéldákkal is alátámasztja. További terveik között szerepel a kézikönyv egyszerűsített változatának kidolgozása, több nyelvre való lefordítása és széles körben történő terjesztése. 2004-ben új, széles körű kampányt indítottak (egyszerűbb kérdőívek-

kel) az európai jó példák összegyűjtésére, bemutatására. Ebbe már hazánktól is felmutatható gyakorlatot, projekteket várnak.

Maria Teresa Natale (Olaszország), a MINERVA projektmenedzser-csoport tagja a projekt honlapjának fejlesztését mutatta be. A projekt eredményeinek egyik legfontosabb terjesztő eszköze a MINERVA-honlap. Ezen nyomon követhető az egyes munkacsoportok tevékenysége, PDF-formátumban letölthető az elfogadott kiadványok többsége, részletes információk kaphatók a projekt szakmai rendezvényeiről. A honlapot az Ausztrál Nemzeti Könyvtár beválasztotta webarchiválási projektjébe. Az Európai Bizottság szakemberei leginkább azt hiányolták, hogy a projekt partnereinek honlapján kevésbé volt megtalálható utalás a MINERVA honlapjára, ennek pótlására helyben fel is kérték a tagokat.

Antonella Fresa (Olaszország), a MINERVA projektmenedzser-csoport tagja, a projekt technikai asszisztense lendületes előadásában a projekt eredményeinek terjesztéséről, a munkaterv továbbfejlesztéséről beszélt. Áttekintést adott az eddig elért eredményekről, a konferenciákról és munkamegbeszélésekről, a kézikönyvekről és jelentésekről, a projekt résztvevői körének bővítéséről. Az elmúlt évben a stratégiai célként megfogalmazott bővítést sikerült megvalósítani. Európa országainak többsége magas intézményi szinten tagja a projektnek, amelynek számos más digitalizálási, kutatási–fejlesztési projekttel van kapcsolata, együttműködése. Az eddigiekben sikerrel teljesítette a feladatát egy európai hálózat és hatékony koordinálási mechanizmus létrehozásával. Kapcsolatokat épített ki Európán túl is, főként az Egyesült Államok és Kanada irányába.

A további tagokkal kibővített projekt folytatása a MINERVA Plus. Az új projekt indítását tavaly nyáron fogadta el az Európai Bizottság, gyakorlatilag az új projekt első hivatalos összejövetele volt a budapesti rendezvény második napja, február 10-én.

Bevezetőjében ismét Rosella Caffo köszöntötte az új tagokat. Röviden ismertette a MINERVA történetét. Kitért a Nemzeti Képviselői Csoport (National Representative Group – NRG) szerepére, amely a tagországok legmagasabb politikai képviselőit biztosítva igyekszik megvalósítani a Lundi Alapelvben foglalt célkitűzéseket. A gyakorlati kivitelezés a MINERVA és a folytatásaként létrejött MINERVA Plus-projekt feladata. Ezért a két projekt természetes kapcsolatban van egymással, a korábban létrejött munkabizottságokban az új tagoknak is képviselteniük kell magukat egy-egy alkalmas szakemberrel. Magyarországot az NRG-ben a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, a MINERVA Plus-projektben az Országos Széchényi Könyvtár képviseli. 2004. első félévében az új tagoktól is várnak javaslatokat a „jó példák”-kampányba, bemutatva saját, példaértékű digitalizálási projektjeiket. Ezenkívül a MINERVA Plus-projektben új fejlesztési irányok is indulnak a meglévő munkacsoportok keretein belül.

WP3 – a katalógusok munkacsoporton belül indul:

a többnyelvű tezaszaurusok témája. Ennek vezetését Magyarország vállalta, jelenleg folyamatban van az alkalmas szakemberek kiválasztása.

WP4 – az átjárhatóság, közös kereshetőség munkacsoporton belül indul:

a digitalizációs programok üzleti modelljeinek témája.

- WP5** – a minőségi keretrendszer munkacsoporton belül indul:
a kisebb kulturális intézmények igényeinek témája, valamint a
- WP6** – a jó gyakorlatok munkacsoporton belül indul:
a kulturális digitalizálás költségeinek csökkentését célzó program.

A projektben Magyarország is képviselve van, sőt az egyik új kutatási témának vezetőjévé váltunk. 2004 első félévében kell elindítanunk az intenzív munkát. A hazai MINERVA-csoport aktivizálásával minél szélesebb körben biztosítanunk kell a projekt eredményeinek elterjesztését. Célszerű a fontosabb kézikönyvek magyarra fordításával kezdeni a munkát. A magyar szakembereknek minél előbb be kell kapcsolódnuk a MINERVA nemzetközi munkacsoportok munkájába, megismerve az eddigi eredményeket, folytatva a munkát. Ezeket a tapasztalatokat lehetőleg minél szélesebb szakmai közönség előtt Magyarországon is ismertté kell tenni. Ez különösen fontos a Magyar Információs Társadalom Stratégia, azon belül is a Nemzeti Digitális Adattár mielőbbi indulása miatt, hogy eredményeinket, nagyobb, mintaértékű projektjeinket mihamarabb felmutathassuk a nemzetközi porondon. Ennek fontossága különösképpen a küszöbön álló uniós csatlakozásunk fényében kiemelkedő jelentőségű. Az egyik munkacsoport vezetésével külön felelősség hárul a magyar szakemberekre, hiszen európai szintéren kell bizonyítani alkalmasságukat egy, éppen a többnyelvűséggel foglalkozó fejlesztő munka élén.

A lehetőség előttünk áll, rajtunk múlik, hogy tudunk-e megfelelően élni vele.

Moldován István

Közös kutatási program brit partnerekkel, 2002–2004

Lassan befejeződik az a brit–magyar könyvtári projekt, amely a két ország közötti felsőoktatási, kutatási és kulturális program keretében jelenleg is zajlik a veszprémi megyei és egyetemi könyvtárban a Könyvtári Intézet és könyvtáros szakértők részvételével. Erről a projektről szeretnénk menet közben egy beszámolót közreadni, és egyben jelezni, hogy a projekt záró konferenciájára 2004 júniusában kerül sor Veszprémben.

A projekt terve

A támogatás elnyerésére benyújtott pályázat rövid címe így hangzott: „Könyvtári teljesítménymérés: projekt az irányelvek kidolgozására, bevezetésére és értékelésére”. A projekt ötlete onnan eredt, hogy a teljesítménymérés, a minőségbiztosítás és a teljes körű minőségmenedzsment a magyar könyvtárakban is egyre inkább előtérbe kerül. Nagy-Britanniában ezt a szemléletet és a hozzá kapcsolódó

technikákat már jó ideje alkalmazzák, és könyvtári–tájékoztatói szolgáltatások területén is meghonosították. A pályázók úgy gondolták, hogy a stratégiai tervezés, stratégiai gondolkodás és a bevált gyakorlatra (*best practice*) támaszkodó kezdeményezések széles körű megismerése az egész magyar könyvtárügy fejlődésére pozitív hatással lehet. A projekt során a részt vevő könyvtárak munkatársai megismerik a teljesítménymérési–önértékelési technikákat, elemzik a szolgáltatások hatékonyságát, és kidolgozzák a minőségbiztosítás későbbi rendszerét. A projekt emellett hasznos adalékokkal szolgálhat majd a közkönyvtári és felsőoktatási könyvtári irányelvek megfogalmazásához és bevezetéséhez, továbbá a *Könyvtári minőségfejlesztési program 21* megvalósításához is.

Résztevők és munkamódszerek

A projekt két helyszíne a Veszprémi Egyetem Könyvtára (a továbbiakban egyetemi könyvtár) és az Eötvös Károly Megyei Könyvtár (megyei könyvtár), koordinátorai brit részről Margaret Keeling, az Essex County Council könyvtárakért felelős vezető munkatársa, magyar részről pedig Dippold Péter, a Könyvtári Intézet igazgatója. A projekt másik brit szakértője Mark Brown, a southamptoni egyetemi könyvtár igazgatója; magyar résztvevői a koordinátoron kívül: Egyházy Tiborné és Halász Béla a két veszprémi könyvtár részéről, Skaliczki Judit és Zalai Kovács Éva könyvtári szakértőként, Hegyközi Ilona pedig a Könyvtári Intézet munkatársaként. A projekt során a résztvevők könyvtárlátogatások, értekezletek, tapasztalatcserék és munkamegbeszélések alkalmával találkoztak, a két találkozás között pedig folyamatosan konzultáltak egymással: elektronikus levélben tartották a kapcsolatot, és különböző dokumentumokat küldtek meg egymásnak. A brit szakemberek tájékoztatást kaptak a felmerülő problémákról, megküldték észrevételeiket, javaslataikat, és egyúttal – lehetőség szerint – tájékoztatást adtak a brit gyakorlatban bevált módszerekről.

Az első helyszín: Veszprém

2002 októberében Veszprémben az első koordinációs értekezleten a résztvevők – a két könyvtár vezetői, munkatársai és a szakértők – arról tanácskoztak, hogy a megyei könyvtár és az egyetemi könyvtár mely területeken igényli a brit szakemberek támogatását a minőségfejlesztési kezdeményezések elindításához.

A konzultáció és a könyvtárlátogatások tapasztalatai alapján megfogalmazódott, hogy a projekt keretében az egyetemi könyvtárat főként az új szakok indításával, az ehhez szükséges állomány beszerzésével és az épület működésképeségének biztosításával kapcsolatos gondok foglalkoztatják, míg a megyei könyvtár az új szolgáltatások bevezetése területén igényel segítséget. Kiderült, hogy ez a projekt jó alkalom a megyei és az egyetemi könyvtár megállapodásának kidolgozására, amelyben együttműködésük és közös szolgáltatásaik kereteit rögzítenék.

A résztvevők meghatározták a projekt keretében elvégzendő fő feladatokat:

1. a stratégiai terv kidolgozása, amely érdekérvényesítési tervet is tartalmaz;
2. állományelemzés, a használók elégedettségének mérése;

3. egy-egy kiválasztott szolgáltatás részletes vizsgálata, teljesítménymérés, más magyar könyvtárak hasonló tevékenységével összevetve,
4. a két könyvtár együttműködési megállapodásának megfogalmazása.

A második személyes találkozás: a brit gyakorlat megismerése

2003 márciusáig a két könyvtár munkatársai elkészítették a könyvtárak stratégiai terveinek első változatát, javaslatot dolgoztak ki az állománykezelés módszereire és az állomány súlypontjaira, kérdőívet állítottak össze az elégedettségi vizsgálathoz, valamint javaslatot tettek a vizsgálandó szolgáltatásokra és a két könyvtár közötti együttműködés területeire.

A southamptoni egyetemi könyvtárban dr. Mark Brown igazgató és vezető munkatársai bemutatták a könyvtárat, ismertették a tervezés gyakorlatát – a stratégiai terv és az éves cselekvési terv kapcsolódását is beleértve –, majd a teljesítménymérés gyakorlatáról konzultáltak a magyar vendégekkel. Rendelkezésükre bocsátották a náluk végzett elégedettségi vizsgálatok kérdőíveit. A *SCONUL* (Society of College, National and University Libraries = a brit felsőoktatási és nemzeti könyvtárak bizottsága) statisztikai adatai alapján példákkal illusztrálták a benchmarking alkalmazását, és felhívták a figyelmet a *SCONUL* további módszertani dokumentumaira (például a *Benchmarking Manual*-ra), amelyeket jól lehetne hasznosítani a magyar felsőoktatási könyvtárakban is.

Az Essex megyei közkönyvtári hálózatban tett látogatások azt mutatják, hogy a projekthez közvetlenül nem feltétlenül szorosan kapcsolódó témákban is hasznos megoldásokat lehet megismerni. Chelmsfordban, a megyei könyvtárban Margaret Keeling és vezető munkatársai tájékoztatást adtak

- a *People's Network* (a közkönyvtárak internetre kapcsolását célzó kormányprogram) előzményeiről és társprojektjeiről;
- az *Essex Online* projektről, amelynek célja a megyei önkormányzati szolgáltatások – köztük a könyvtári-információs szolgáltatások – közvetítése egy közös portálon (2005-re az összes szolgáltatásé) elektronikus formában;
- a állampolgároknak szóló webes szolgáltatások kialakításának folyamatáról a *SeamlessUK* országos projekt részeként (ebbe a szolgáltatásba helyi, regionális és országos információkat kapcsolnak be);
- a különböző szintű és típusú hálózati tanulási lehetőségeket kínáló *LearnDirect* programról, valamint
- ennek regionális változatáról, a *LearnEast* programról, amely öt szomszédos megyei önkormányzat együttműködésével folyik.

Vendéglátóink részletesen bemutatták a megyei könyvtári hálózat közösen épített on-line katalógusát (*ELAN*), amely a közös állomány alakítását, kezelését és mozgatását is segíti (az ellátórendszerben három megye működik együtt), és szó esett a brit könyvtárügy kiemelt programjának megvalósításáról, a hátrányos helyzetűek könyvtári és információellátásáról is (a hajléktalanszállókra, nyugdíjasházakba, a házhoz kötöttek számára helybe viszik a szolgáltatásokat, egy-egy számítógépes munkaállomást is felállítottak).

A projekthez szorosabban kapcsolódva az angol közkönyvtári statisztika (kiadja a *CIPFA*, a közpénzek elszámoltatásával foglalkozó hatóság) elemzésére is sor került az essexi közkönyvtári hálózat éves terveinek tükrében és más könyvtári felmérésekkel összevetve. A *benchmarking* tapasztalatai azt mutatják, hogy az adatokat egyrészt főként a megyén belül, másrészt pedig Essex megye és más angliai megyék viszonylatában is célszerű (a 2001-ben megfogalmazott országos normatívák felhasználásával) összevetni. (Az angol kollégák hasonló eljárást javasoltak a veszprémi megyei könyvtár számára is.)

Ismét itthon: felmérések, javaslatok kidolgozása és az angol kollégák látogatása

A projekt következő szakaszában a két részt vevő magyar könyvtárban felmérésekre került sor a használók elégedettségének vizsgálatára (szempontjai: az állomány, a tájékoztatás, a használat és a használók képzése). Folytatódott a könyvtárosok továbbképzése a stratégiai tervezés, a minőségbiztosítás és teljesítménymérés területén. Kétszer került sor tréningre Skaliczki Judit és Zalainé Kovács Éva vezetésével. A felmérések eredményeként mindkét könyvtár elkészítette szolgáltatásfejlesztési javaslatának első változatát, különös figyelmet fordítva egymás szolgáltatásainak a használatára. Később, egy kiegészítő vizsgálat során az egyetemisták könyvtárhasználatát vizsgálták a megyei könyvtárban, valamint azokat az olvasókat kérdezték meg, akik a megyei könyvtár beiratkozott olvasói, de használják az egyetemi könyvtárat is.

A harmadik tanácskozás alapját 2003 novemberében már ezeknek a felméréseknek és javaslatoknak a dokumentumai képezték. Megszületett a két magyar könyvtár közötti együttműködési megállapodás első változata is. Világossá vált, hogy a felmérés eredményei nyomán módosítani kell az intézmények stratégiai terveit. Az angol kollégák azt tanácsolták, hogy a könyvtárak válasszák ki azokat a teljesítménymutatókat, amelyek számukra valóban fontosak, és amelyek más könyvtárakkal való összehasonlításra is alkalmasak, és felhívták a figyelmet a mennyiségi és minőségi mutatók összehangolására – ez ugyanis a projekt egyik legfontosabb célja. Úgy látták, hogy célszerű kevesebb, de megvalósítható fejlesztési célt kitűzni. (A prioritásoknál fontos szempont lehet például az, hogy a felhasználók számára mely célok a legfontosabbak, mely területeken várható külső – ti. központi – támogatás, milyen erőforrások szükségesek a megvalósításhoz stb.). A személyi feltételek javításához regionális tréningeket, rövid kurzusok szervezését látták szükségesnek a szolgáltatások fejlesztése érdekében.

A későbbiekben a használói felmérést mindkét könyvtár megismételte egy nagyobb mintán, a kérdőívet szükség szerint saját igényeihez igazítva.

Előzetes eredmények

A két könyvtárban munkacsoport alakult a beszerzések összehangolására. Mindketten továbbra is alapvetően a gyűjtőkörüknek megfelelő állományt szerzik be, de

egy, a regionális ellátás szempontjából fontos területeken – és a profilok összemosisódása miatt – ésszerű összehangolniuk beszerzéseiket. A bölcsészettudományi oktatás igényeinek jobb kielégítése érdekében a megyei könyvtár számára hasznos lenne, ha a bölcsész tanszékektől megkaphatnák az ajánlott irodalom jegyzékeit. Ezek összegyűjtésére az egyetemi könyvtár vállalkozott; hasonló igénylistát kérnek a megyei könyvtár munkatársai a videodokumentumok beszerzéséhez (ezek biztosítását a továbbiakban teljességgel a megyei könyvtár vállalja).

A szolgáltatások fejlesztésének megtervezésénél többnyire olyan területek élveznek majd elsőbbséget, amelyek fejlesztéséhez külső támogatás várható. Felmért példákul

- a két könyvtár közös felkészülése a hátrányos helyzetű olvasók ellátásával kapcsolatos NKÖM-pályázatra (esetleg közös pályázat benyújtása), együttműködés a városi szociális szolgálattal, igény esetén a dokumentumok házhoz szállításának megszervezése;
- javaslat összeállítása a megyei könyvtárban a kistéleplési könyvtárak ellátásának fejlesztésére;
- gépbeszerzési terv készítése a számítógépes szolgáltatások fejlesztését elősegítendő, és
- egyéb, az intézmények számára bevételt hozó szolgáltatások kidolgozása (pl. technikai eszközök kölcsönzése).

A két könyvtár együttműködése ennél jóval szélesebb körű:

- Útmutatót készítenek az egyetemi könyvtárban található, bölcsészettudományi forrásokat tartalmazó on-line adatbázisokról, és tisztázzák, hogy az egyetemi könyvtár hálózati szolgáltatásait milyen feltételek mellett vehetik igénybe a megyei könyvtár olvasói, és viszont.
- Megállapodást dolgoznak ki arra nézve, hogy az egyetemi hálózaton szolgáltatott elektronikus könyvekhez és folyóiratokhoz a megyei könyvtár olvasói hogyan és milyen feltételekkel férhetnek hozzá.
- Tervezik, hogy a későbbiekben az olvasókról közös számítógépes nyilvántartást működtetnek.
- Közös tanfolyamok indításán is gondolkodnak, különösen a számítógép- és internethasználat területén (esetleg távoktatási formában is).
- Az egyetemi könyvtár felvetette, hogy az Aleph-rendszer gyarapítási moduljának használatával távmunkára is nyílna lehetőség az új beszerzések katalógizálására.

A 2003. novemberi látogatás az angol szakértők számára kitekintéssel is szolgált. A Könyvtári Intézetben tájékoztatót hallgattak meg a települési könyvtárak helyzetének alakulásáról a könyvtári statisztika tükrében, továbbá a Debrecenben, Egerben és Szolnokon folyó, a közkönyvtárak és a felsőoktatási könyvtárak munkatársai által közösen lebonyolított könyvtári marketingvizsgálat közbenső tanulságairól. Sikerült egy-egy könyvtárlátogatást is beiktatni az angol vendégek programjába: egyikük a FSZEK egyik régióközpontjába (Kőbányára), másikuk pedig a Budapesti Műszaki Egyetemre (BME–OMIKK) látogatott el.

Egy ilyen projekt alkalmat ad arra, hogy két egymás mellett működő könyvtár munkatársai felmérjék az együttműködés konkrét lehetőségeit, s az együttműkö-

dés a szolgáltatások színvonalának emelése mellett ésszerűsítéshez és megtakarításhoz is vezethet.

A projekttervben kitűzött célok teljesítése előreláthatólag változásokat fog hozni a részt vevő intézmények működésében. Megoldásaik és gyakorlatuk modellként szolgálhat majd a hasonló típusú intézmények számára és az együttműködésükhöz. A záró konferencián 2004 júniusában, Veszprémben a résztvevők és a szakértők előadásaiból a szélesebb szakmai közönség is részletesen tájékozódhat a projekt menetéről, a felmerült problémák megoldásáról, a vizsgálati eredményekről és a tanulságokról egyaránt.

A Könyvtári Intézet az egyetemi és a megyei könyvtári irányelvek összcállításához, a NKÖM pedig az átfogó *Könyvtári minőségfejlesztési program 21* lebonyolításához használja fel ennek a British Council által támogatott projektnek a tapasztalatait. A projekt dokumentumai a Könyvtártudományi Szakkönyvtár gyűjteményébe kerülnek.

Hegyközi Ilona

Irány Disneyland?

Újra felcsillan a remény: hátha mégis a nyomtatott betű felé lehet irányítani a hazai lakosság jelentős, időközben a mozgóképi szórakoztatáshoz, a tévés, számítógépes képernyőhöz jobban vonzó részét; hátha javítható a magyar diákok szövegértésének színvonala!

Már-már elfeledkeztünk az egykori, lassan három és fél évtizede elindult, jó-cmlékű „Olvasó népért” mozgalomról. Pedig micsoda fontos felismerést tettek Veres Péterék akkor, 1968–69-ben nyilvánossá: a fennen hirdetett célok csak töredékesen valósultak meg, a lakosság, a nemzet, a dolgozók széles tömegei még mindig nem váltak olvasókká! S közben milyen megsemmisítő kritikát kapott néhány évvel korábban a Népszabadság lapjain a megjelenést követő hónapokban Fejes Endre Rozsdatemetője. „A mi munkásosztályunk nem lehet ilyen!”

Mit tehetünk? Vizsgáljuk az okokat, és tervezzünk, szervezzünk kiadói, terjesztői, könyvtárosi (mozgalmi) eszközökkel a helyzet tényleges javulását eredményező akciókat! (Nyilván nem lehetett véletlen az OSZK KMK-ban az olvasáskutatási részleg megalapítása 1968 júliusában.) Az MSZMP Központi Bizottsága, a kulturális kormányzat határozatai nyomán került „pénz, paripa, fegyver”, és a szocialista brigádoktól a KISZ alapszervezetekig elindult valami (többek között a József Attiláról elnevezett olvasómozgalom), amiben volt természetesen jó adag látszatevékenység, de talán húzóerő is, segítőkészség, átgondolt stratégia meg ideológiai elfogultság és főként az agy mosás, a „szocialista személyiség-típus kialakításának” szándéka. (Természetesen a mozgalom tárgyyszerű, érdemi értékelése máskor, máshol elvágzendő feladat.)

Azután, illetve részben ezzel párhuzamosan következett a „Kell a jó könyv!” című (egyébként ugyancsak részletesen elemzendő), a szovjet könyvek forgatására buzdító, éveken át ismétlődő, központilag meghirdetett, de lassanként éppen

a könyvtárosok, a KMK-s kollégák javaslatai nyomán egyre több valódi irodalmi értéket tartalmazó akciósorozat. De a tervgazdaság mind látványosabb kudarcával párhuzamosan ezek is lassan elenyésztek. S a rendszerváltozást követő évekből származó, jól ismert olvasásszociológiai adatok a haszonelvűség, az amerikanizálódás előretörését, mi több, a semmit nem olvasók arányának jelentős mértékű gyarapodását bizonyították, illetve erősítik meg folyamatosan. (Lásd főként Gerben Ferenc adatait és részben sajátjainkat.)

De most ennek depressziónak vége! Itt a sokkal tudatosabban, hosszabb távra tervezett mozgalom. Nagy Ágoston, hat hónapos unokám, illetve gondviselője (nem a szülei, minő ódivatú szavak!), „Téged is vár a DISNEY Könyvklub!” című színes, szagos prospektust kapott: *„Jelentkezz a klubba és rövidesen megérkezik az első könyv és az ajándék CD, mely mellett még egy ajándék van: egy fantasztikus hátizsák!”* (A CD és a hátizsák pirossal! Egyébként a féléves csemetének éppen a hátizsák hiányzik mostanság a legjobban.) Kevés szöveg, sok kép a jól ismert Disney-figurákkal: hat héten belül küldik az első csomagot, Hófehérkét, azután az Oroszlánkirályt, a Szörny RT-t, meg a többi jól ismert, *„csodaszép, csak a klubtagok számára készült, boltokban nem árusított könyvet”*. Havonta, külön rendelés nélkül érkeznek a csomagok (2115 Ft). Szó esik még a mesék örömteli, ismétlődő hallgatásáról, a közös élmény kapcsolatteremtő erejéről, a fantázia és a szókincs gyarapításáról, no és a megfelelő törvényi háttér megjelöléséről: *„az Ön gyermekének lakcímét a BM Központi Adatfeldolgozó, Nyilvántartó és Választási Hivatal adta ki ... törvény ... bekezdése alapján.”*

A jelentkezési lapot pedig „Küldd el már ma!”

Az ironia minden árnyéka nélkül fejet kell hajtanunk a profi fogalmazás és kivitelezés előtt. Tudják, mit akarnak. (Ez most csak a „beetetés”.) Biztos, hosszú távon jól kamatozó befektetést, piacot, profit-maximalizálást! Csak a lelkiünket, a kultúránkat, csak ízlésünket, gondolati, érzelmi alappilléreinket, a kora gyermekkori azonosulási mintáink hallatlanul gazdag kincsesládát, konfliktusmegoldó stratégiáinkat, erkölcsi kapaszkodóinkat, jelzőkaróinkat, hagyományainkat, csak Árgyéus királyfit és Tündérszép Ilonát, csak a Kiskondást és Deszkavári királyfit, csak Hollófernyigest meg Rózsát és Ibolyát, a csodaszarvast, Fejérlófiát meg a hadak útját, a vasorrú bábát, Nagyerejű Jánost és a hétfejű sárkányt. A Grimm testvéreket meg Elek apót, Andersent és Gárdonyit, Selma Lagerlöföt, Illyést, Weörest, Milne Karinthy Frigyes fordította szövegét és rajzait, Fekete Istvánt, Kiplinget, Janikovszkyt, Kányádi és Christine Nöstlingert, Szabó Magdát, Astrid Lindgrent, Zseleznyikovot, Michael Endét, Lázár Ervint, Békés Pált.

Egyszerűbben szólva: meséink, jól ismert beszédfordulataink, történetmondó sémáink, múltunk, önazonosságtudatunk, a nemzedékek hosszú sora óta újra meg újra elmondott saját énekeink, verseink, történeteink helyett a fogyasztói társadalom „szabályaihoz” jobban igazodó, a Hollywoodból importált „kulturális egyenszabású hamburgert, kukoricapelyhet”.

Félreértés ne essék! Itt már szabad piacgazdaság van. Senki nem akar tiltó gesztusokkal élni. Ellenkezőleg. Hálásak vagyunk az említett cégnek, hogy végre példát mutat, hogyan is kell szakszerűen, átgondolt stratégiával jó üzletet csinálni.

Igen, a gyerekeinken, unokáinkon keresztül! Keltsük fel bennük a kíváncsiságot, a vágyat jó korán, hogy életük végéig elkötelezettjei legyenek valami nagyon fontosnak! A folyamatos, belső párbeszédnek, a szorongásoldó belső képek, „filmek” gyártásának, a mesemondás, az együttlét gyönyörűségének, az utalások, az idézetek közösségteremtő, folytatható, variálható erejének.

Tanuljunk tőlük és másoktól, s a technikákat, módszereket használjuk sokkal jobban, gazdagabb eszköztárral és nemesebb célokra!

Gyorsan vegyünk elő néhány példát. Az USA több államában kormányzati segítséggel működik egy program, amelynek keretében a megszületés napjaitól hat éves korig havonta kedvezményesen vásárolhatnak a szülők egy darab gyermekkönyvet. Az ötéveseknek már 60 saját kötet közül lehet kiválasztani az éppen vágyott esti olvasmányt. Svédországban a babákat többek között kilenc hónapos korukban is elviszik a csecsemőgondozóba, ahol ekkor mindenki az ilyen jellegű, a beszélgetés, az éneklés, a versek, a ritmikus mondókák, a mesék jelentőségére utaló tanácsokkal együtt ajándékba kap egy kifejezetten ennek a korosztálynak szóló könyvet. Ha a szülő eddig nem vette volna meg a csöppség első, saját tulajdonú mondogatni, énekelni, mesélni, olvasni való kötetét.

Ausztráliában mostanában került a parlament elé a „Bookstart” javaslat, mely szerint minden újszülött három ajándékkönyvet kapna, de már a második kötet kézhezvételének feltétele, hogy legalább az egyik szülő iratkozzék be egy könyvtárba.

Évtizedek óta a nemzetközi összehasonlító vizsgálatok (például a PISA 2000) eredményei szerint a finn gyerekek értik legjobban az eléjük tett idegen szövegeket. Milyen okok lehetnek a háttérben, erről tartott a Nemzetközi Olvasástársaság konferenciáján, Kréta szigetén 2004 januárjában előadást Paula Malin asszony. Nem az olvasástanítási módszerek, nem a tankönyvek tartalomjegyzéke, ábráinak esztétikai elemzése állt mondandója középpontjában. (Nyilvánvalóan ezek sem elhanyagolható témák.) Sokkal fontosabbnak ítélte, hogy országukban az olvasás általános tekintélye magas, a legtöbb család újságokat, hetilapokat rendszeresen előfizet, amelyek lapozgatását, a szülői példát a picinyek is naponta tapasztalják, majd maguk is követik. Oktatási rendszerük 15 éves korig egységes követelményrendszerrel operál, s a lemaradókkal (egyénileg és kiscsoportokban) azonnal, hatékonyan foglalkoznak az erre kiképzett szakemberek, segítők, pszichológusok. A tévében vetített filmek szinte kivétel nélkül eredeti nyelven hallhatók, tehát finn feliratokat kell estéről estére olvasniuk a történeteket, párbeszédet megérteni akaró gyerekeknek, felnőtteknek. Kitűnő közkönyvtári hálózatuk az ország teljes területén (bizonyos vidékeken bibliobuszok) könnyen elérhetővé teszi a rendszeres és széles körű, egyébként az iskola által ugyancsak ösztönzött, gyakori könyvtárlátogatást. Továbbá már a várandós, leendő édesanyák, egyáltalán a szülők ilyen jellegű felkészítéséről is jó előre gondoskodnak.

S ami talán a leginkább meglepő egy kutató szakember szájából: Finnországban naponta ingyen meleg ételt kap mindenki az iskolában! Gondoljunk csak a mi északkeleti országrészünk, kistelepüléseink, magas munkanélküliséggel küszködő régióink, falvaink gyerekeire! Micsoda vonzerőt jelent, jelentene ezekben az iskolákban a napi többszöri, ingyenes étkezés lehetősége! (Abaújban, Baktakéken évtizede működik egy ilyen példaadó iskola, ahol a cigány származású tanulók többek között ezért is kiemelkedően jobb eredményeket érnek el, mint a néhány faluval messzebb lévő iskolák hasonló szociális háttérrel rendelkező diákjai.)

A vonzó, követendő példák sorát a Könyv és Nevelés című folyóirat 2003. 1. számában olvasható cikkekre (Mihály Aliz: Olvasó gyerekek Angliában, 15–26. p.) emlékeztetve folytatjuk.

Az 1992-ben még csupán 300 résztvevővel elindult (láss csodát, itt ugyancsak a Bookstart névre keresztelt) program 2000-ben már 650 000 fős mozgalommá szerveződött, amelyre végre jó lenne a legtágabb hazai közvélemény figyelmét ugyancsak felhívni. Kiadók, terjesztők, önkormányzatok, gyermek-egészségügyi hálózatok, civil szervezetek összefogása révén megszervezték az újszülöttek és a könyvek korai, rendszeres és biztonságos találkozásainak sorát. Derbyshire régiójában működik legjobban ez mozgalom, amelyben a könyvtári tagtoborzással nem várnak a kötelező beiskolázás idejéig, akkor már „túl késő lenne”, vallják a szervezők.

A nyolc hónapos babákat meglátogató védőnővel együtt a könyvtáros is megjelenik a családnál, és egy ajándécsomagot visz magával, amelyben értékes gyermekkönyveket, a szülőknek (és nem a gondviselőknek!) szóló információs anyagot, beíratkozási lapot találnak, s melyből könnyedén tájékozódhatnak a korai éneklő, mondókázó, verselő, beszélgető, mesélő, olvasó alkalmak attitűdökét megalapozó, személyiségformáló, kapcsolatokat elmélyítő jelentőségéről, no és a könyvtári beíratkozás hogyanjáról, az őket leginkább érintő programokról, könyvekről és egyéb dokumentumokról. A kétéves picinyek pedig már egyenesen személyre szóló meghívást kapnak a könyvtárba, és hogy ez valóban emlékezetes legyen számukra, egybekötik a születésnapjuk megünneplésével.

A Reading Today legutóbbi (2003 decemberi/2004 januári) számában olvasható egy rendkívül figyelemre méltó, tömör hozzászólás. Hosszú évtizedek óta California államban olvasnak leggyengébben a tanulók. Az okokat keresve a globális (whole language) módszerű olvasástanítást találták „bűnösnek”. Pontosan tíz éve tudatosan áttértek a hangoztató, összetevő (phonics) eljárásra, s az eredmények mit sem javultak! Mert, állítja a szerző, sem a szülők, a felnőttek, sem a gyerekek olvasási, könyvtárhasználati szokásai nem változtak meg.

„Áhítattal, szenvedéllyel, figyelemmel és kérlelhetetlenül olvasni.” – ahogyan ezt több mint fél százada Márai Sándor papírra vetette a Fűves könyvben. Ezek, vagyis szakszerűen fogalmazva a motivációs bázis meg a napi gyakorlat, a könyvtárlátogatások sűrűsége, az otthoni könyvek száma, a számítógépek értelmes használata lehetnek a legfontosabb befolyásoló mozzanatok.

Végül, szinte a fentiek összegzéseként, emeljünk ki egy radikálisan új kutatási eredményt! Ezek szerint a sokat emlegetett szociológiai összefüggés a tanulók szövegértési szintje és a szülők iskolai végzettségi szintje között a nagyobb vizsgálati mintákon jól igazolható ugyan, de az intenzívebb mikrokatatások egyértelművé teszik a jellegzetes kivételeket: az alacsonyabb iskolázottságú, de a csecsemőkkel, a picinyekkel, az óvodásokkal sokat és színesen beszélgető, verselő, éneklő, mesélő anyák gyerekei igenis egyenrangúan vagy még jobban tudnak, szeretnek olvasni, mint a „jobb családokból” érkezett diákok. Lám már a családon belül – igaz, jó korán, de mégis – ki lehet egyenlíteni az iskolázottsági különbségekből fakadó hátrányokat!

Merre is menjünk tehát? Vegyük csak fel a kedves, felkészült, a „Disney Könyvklub” triójában pályára lépő kollégák által elénk dobott kesztyűt! Induljon el végre egy nemes versengés: ki tud jobbat, hatékonyabban kínálni a jövő meghódítása,

gyerekeink, a tanulékony munkaerő, a teherbíróbb, konfliktustűrőbb személyiségek tömeges nevelése, a középosztályi gondolkodás- és életmód terjesztése, tehát az olvasás becsületének visszaállítása érdekében.

Elképzelhetetlennek tartom, hogy a Bart István és Zentai Péter vezette Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, és a Nagycsaládosok Országos Egyesülete a Magyar Olvasástársaság szakembereivel, a megfelelő pedagógusi szervezetekkel összefogva ne tudna egy, az önkormányzatok és a mindenkori kulturális kormányzat számára is elfogadható programcsomagot a megfelelő asztalra mielőbb letenni. (A jó példákat bőven soroltuk.)

Teljesen egyértelmű, hogy a fentiek nem csupán a hazai, magyar nyelvű könyvkiadás és terjesztés, valamint a könyvtári rendszer egymást kölcsönösen kiegészítő, összefonódó érdekeit, de egyúttal az egész mai magyar társadalom sikeres modernizációját, versenyképességét is szolgálhatnák.

(Micsoda véletlen! 2004. április 16-án az OSZK-ban a Magyar Olvasástársaság közgyűlésének témája: „Globalizáció és nemzeti kultúra az Európai Unióban”, előadóink lesznek: György Péter, Varga Lajos Márton, Kulin Ferenc, Tőkéczki László és Moldován István.)

Mindnyájan tudjuk, hogy itt és most a „lét és a lé együtt a tét”! Ma még van választási lehetőségünk.

Nagy Attila